

ПІД ЗІРКОЮ ВАСИЛЯ ГРИГОРОВИЧА-БАРСЬКОГО

Автор тексту:
Петро Білоус.
Доктор філологічних наук, професор. Сорок п'ять років викладав у Житомирському педінституті (університеті) імені Іван Франка українську літературу. Опісля — у Луцькому педагогічному коледжі. Досліджує старовинні писемні пам'ятки, видав кілька десятків монографій та підручників для студентів, має понад 350 наукових публікацій. Автор 15-ох поетичних збірок, 22-ох прозових книг.
Родом із села Никонівка Житомирської області.

Авторка ілюстрацій:
Аліна Дудоногова.
Художниця, дизайнерка. Випускниця Косівського інституту декоративно-прикладного мистецтва ЛНУ.
Родом з хутора Шидлівка (Хмельницька область).

Матеріал підготовлено за підтримки Українського культурного фонду.

Ми, буває, захоплюємося різними світовими мандрівниками на кшталт Марко Поло. А чи бували в позаминулих століттях подібні українські мандрівники-краєзнавці? Так, але, на жаль, ми досить мало про них знаємо. Оскільки Україна в ті часи не мала власної державності, то й сприймалися вони як громадяни чи то Російської імперії, чи то Речі Посполитої чи Австро-Угорщини... Один з таких — Василь Григорович-Барський, котрий 24 роки свого життя провів безперервно в мандрах.

Науковець Петро Білоус почав досліджувати особу Василя Барського ще у 80-их роках на зорі своєї наукової діяльності і врешті став основним українським знавцем цієї історичної постаті. Тож публікуємо частину його розповіді, занотованої свого часу редакцією журналу «Пам'ятки України». А також цікаві вирізки із записів Василя Григоровича-Барського.

***

Коли я починав досліджувати Василя Григоровича-Барського, про нього назагал майже нічого не було написано. У бібліографічному словнику української літератури Барський згадувався коротко, а до абзацу про цього мандрівника додавалося всього кілька джерел, та й то майже всі вони — з XIX століття.

Їздив до Києва у Центральну наукову бібліотеку, відшуковував старовинні видання, натрапив на рукопис Григоровича-Барського. Потроху робота рухалася. Так я успішно захистив кандидатську дисертацію, її текст ліг в основу монографії «Творчість В. Григоровича-Барського» (1985), яку рекомендувала до друку вчена рада Інституту літератури. У 1998 році я захистив уже докторську дисертацію про українську паломницьку прозу, в якій гідне місце зайняв і Григорович-Барський.

***

Дід Василя Григоровича-Барського (ім'я його нам невідоме) зі своєю родиною мешкав у містечку Бар (нині — Вінницька область). То дуже старе поселення, відоме, либонь, з києворуських часів. Тоді воно мало іншу назву — Рів, оскільки постало на однойменній річці. У 1533 році володаркою міста з його замком стала Бона Сфорца (дружина польського короля Сигізмунда I), яка перейменувала поселення на Бар — на честь

італійського міста Барі, де вона народилася. Тут проживало понад три тисячі людей — половина православних і половина католиків. Згодом ще з'явилося багато євреїв, які грали провідну роль у торгівлі.

Військова колотнеча у Барі 1648 року, коли влада у місті переходила то до козаків, то до поляків, то до московитів, спричинила до того, що дід Василя залишив місто разом зі своєю родиною. Вони добралися до Києва та оселилися на Подолі, неподалік братської школи. На подільській слобідці утікачів із Бару називали Барськими, і це прізвисько з тих пір закріпилося за ними. Уже в Києві народився Григорій, який, ставши дорослим, обрав собі торгову справу, став крамарем. У 1701 році у нього народився первісток, якого назвали Василем, а у 1713 році другий син — Іван. Обом синам Григорія Барського судилося стати видатними людьми України: першому — мандрівником та письменником, а другому — архітектором. Обидва називали себе Григоровичами-Барськими, зберігши у прізвищі й ім'я свого батька.

Незважаючи на те, що Василь влітку 1723 року вирушив у довжелезну подорож, яка тривала до осені 1747

КОШИЦЕ

Ми дісталися до міста славного й знаного по усій Угорщині *(нині — Словаччина — прим.ред.)*, що угорською мовою називається Кошице... Це місто прекрасне й неприступне: неприступне ж тому, шо має дуже пильну сторожу... Ідучи навколо міста, щоб вийти на свою дорогу, побачили ми сліди жорстоких страт злочинців, багато рук, ніг і голів людських, що на шибеницях, на палях і на гаках залізних висіли, і давніх, і нових, і від смороду та від жаху сердечного ледве змогли проминути це місце. Там покинув нас супутник наш священик Стефан, який разом з нами вирушив зі Львова, соромився бо він з нами приятелювати, тому що ми просили милостиню.

ВЕНЕЦІЯ

Венеція заснована на морській відмілині. Вона поділена на багато частин. Це зроблено для того, щоб човни та гондоли пересувалися по різних частинах міста. Воріт та огорожі немає, бо місто нікого не боїться… Через канали перекинуто високі кам'яні мости; високі вони тому, що під ними мають пропливати човни й невеликі кораблі… Всі харчі, крім хліба, тут продаються на вагу. Морської риби хоч і доволі мають на харч, та це їх не задовольняє. Ще їдять вони водяних жаб, я сам бачив їхніх ловців і продавців. У всій Венеції і далі, аж до Риму та до Барі, я не бачив чорного житнього хліба, лише пшеничний всюди, білий, як сніг, а малий, як проскурки, тому й дорого коштує.

Бачив я дивні діла, і це буває тут щороку, – під час вакханалій, тобто м'ясопусту, перед чотиридесятницею. Ще за п'ять або шість тижнів перед великим постом люди починають шаліти й біснуватися; діти, ходячи вулицями й базаром, грають, скачуть, співають, закривають свої обличчя масками і танцюють, грають в ігри, чинять пустослів'я та сміхотворство, розігрують інтермедії і все таке інше… А за два чи три дні у дворі принцепса розставляють лави, і сюди сходиться багато людей. Виводять вола, зачепивши за роги мотузкою, і водять його навколо. Потім випускають собак, навчених хапати за вуха, і триває все це доти, доки ті не відгризуть волові вуха. Потім виводять другого, третього, четвертого вола і чинять із ними так само, аж до дев'ятого… Коли я бачив це, хоч багато хто й веселився, то мало не плакав, уздрівши такі муки незлобивої тварини. І тоді згадав я, грішний, і сказав у душі своїй, що ця тварина гідна великої поваги, адже недаремно ніхто з інших тварин не сподобився служити у вертепі народженому Господові Христу, лише віл і такий же друг його, незлобивий осел.

року, брати спілкували межи собою. Старший брат надсилав листи молодшому з далеких країв (частина з них збереглася). Диву даєшся, як ті листи тоді потрапляли у Київ. А коли Василь повернувся додому, то ним опікувався Іван. Всього місяць прожив мандрівник на Подолі: натруджений подорожами по Європі, Близькому Сходу, Аравійському півострову, він покинув цей світ. Молодший брат не тільки зберіг його рукопис та малюнки, а й, уже ставши архітектором, щось запозичував із тих малюнків, де доволі точно були зображені споруди країв, де вдалося побувати Василеві.

***

У 1988 році видавництво «Український письменник» взялося за публікацію давніх пам'яток у серії «Слово невідцвітне», видавши «Повість врем'яних літ» та «Історію русів» у перекладі сучасною українською мовою. З подачі відділу давньої літератури, видавництво замовило мені переклад «Странствованій» Григоровича-Барського. Може, самі видавці не уявляли обсяг матеріалу для мовної модернізації, бо дали на роботу один рік. Я ж замовлення прийняв (коли ще така нагода трапиться?!), але водночас жахнувся: за один рік треба було перекласти понад тисячу сторінок. Та не це було проблемою. Ксерокопій в той час не робили, тож довелося замовляти мікрофільм, а вже з нього друкувати фотографічні зображення сторінок із текстом та малюнками. Вийшла велика купа фотоматеріалів, на що було витрачено купу власних грошей.

І потяглися дні трудомісткої роботи над перекладом «Мандрів» (таке слово я підібрав до цього твору). Я обклався словниками, довідниками, географічними картами, добув Біблію, яка на ту пору все ще залишалася у нас нелегальною книгою. Довелося вникати не лише в історичні, географічні, культурно-освітні, політичні, етнічні, національні, соціальні, книгознавчі, релігійні реалії першої половини XVIII століття, а й розтлумачувати передусім для себе церковну термінологію, звіряти цитати Барського зі Святим Письмом, перечитувати історію Середземномор'я… Словом, переклад — то, як виявилось, не лише осучаснення давньої української мови, якою тоді писали літературні тексти, а й вивчення складного, мозаїчного контексту, який увібрали у себе «Мандри», що відтворили чвертьстолітню мандрівку Барського багатьма чужоземними краями.

За рік робота була завершена. Крім самого перекладу, до рукопису увійшли коментарі (більше пів тисячі позицій) і післямова. Видання було розраховане

БАРІ

Тільки в неділю пізно ввечері, з хворою ногою я дістався до славного міста Барі. Того ж дня ще вранці прийшов сюди й мій супутник, з яким я тут зустрівся, і ми вирушили до гостиниці святителя Христового Миколая, розташованої поблизу церкви, де покояться його мощі. В тій гостиниці кожному пілігримові дозволяють три дні вечеряти і тричі переночувати. Зійшлося тоді, здається, десять чи двадцять прочан, і за звичаєм переглянули у всіх патенти, і подали нам трапезу на честь святителя Христового Миколая, і по добрій чаші вина… Наступного дня, в понеділок, ми пішли в собор, де спочивають святі мощі святителя Христового Миколая… Спробували ми попросити хоч малу частку від мощей Божого угодника, але нічого не одержали, бо в римлян нема такого звичаю, як у греків сікти святі мощі й роздавати їх або виставляти їх для повсякденного огляду у відкритій раці.

на масового читача. Далі залишалося очікувати на солідний том «Мандрів». У тематичному плані видавництва на 1990 рік значилося це видання, яке, до речі, зібрало замовлень на 80 тисяч примірників.

Та на цей час припали кардинальні зміни в соціально-політичному устрої тодішнього СРСР. Знецінення рубля, гіперінфляція, розвал книговидання і книгорозповсюдження — все це напряму вплинуло на публікацію «Мандрів». Я телефонував до видавництва, а там відповідали лаконічно, що видання книги затримується з фінансових причин. Потім прислали листа, у якому повідомляли, що видання можливе за авторські кошти — 7 мільйонів купоно-карбованців (при моїй зарплаті у 5 тисяч). І закралася у душу гірка досада: так самовіддано трудився, так мріяв побачити свій труд у вигляді книги, а тут все, схоже, обламалося.

***

Завдяки щасливому збігові обставин я переконався, що зроблене в літературі ніколи не буває втраченим. Як же я здивувався у липні 1999 року, коли подзвонили з київського видавництва «Основи» та запропонували видати книгу!

НЕАПОЛЬ

Вулиці розташовано і прокладено дуже вдало: одні з них головні і тягнуться через усе місто, вони досить широкі, так що три колісниці можуть розминуться; другі середні, по боках від тих великих, і на них розминаються дві колісниці; треті проходять обіч других; четверті ж іще вужчі й призначені для пішоходів… Всі вони вимощені великим чорним камінням, так гладенько, наче добрий тік; на вулицях так чисто, що ніде сміття не побачиш, тому що від громади визначено людей, котрі щодень ходять по всьому місту, маючи кожен у правій руці мітлу, кошик на плечах і лопату в лівій руці… Тут так чисто, що навіть пилюки немає. Палаци та прості будинки такі гарні, що втішають око й дивують розум своєю вишуканою архітектурою.

АФОН

Афонська гора велика й висока, і є на ній велике пустище і непрохідні ущелини й печери; сама вона довгаста, і монастирі стоять не вгорі, а внизу, понад морем, десять зі східного боку і десять із західного. Ця гора з моря видається островом, бо вона з'єднана із землею вузьким перешийком, а море омиває її майже зусібіч… А сам цей край теплий, отож повсюди під горою, в монастирях, особливо в літню пору, стоїть велика спека, тільки на самій горі інша стихія… Надумавши відвідати всі тамтешні святі монастирі, почав я обходити їх один за одним, спочатку зі східного боку.

«Мандри по святих місцях Сходу з 1723 по 1747 рік» обсягом 768 сторінок (з малюнками мандрівника) вийшли друком вкінці літа 2000 року. А у вересні на престижному львівському книжковому форумі книга була визнана одним із кращих видань року. Можна уявити собі стан людини, котра йшла до цієї книги через важку працю, розчарування, невизначеність, гіркоту і досаду — до несказанної радості побачити свою роботу у вигляді чудово виданої книги.

***

То ким же був Василь Григорович-Барський — монахом, паломником, мандрівником? Очевидно, у нього є всього потроху, проте, вчитуючись у його подорожні записки, знаходимо все ж головне, домінуюче.

Паломник? Так — розумний, освічений, талановитий у письмі й образотворчому мистецтві, його цікавлять не тільки святі місця, а й найрізноманітніші географічні простори, галузі науки, культури, суспільно-політичного життя, він не бере на віру все поспіль, про що раніше читав або чув, а намагається дослідити на місці.

Чернець? Григоровича-Барського ніколи не приваблював аскетизм, і коли йому доводилось вбиратися в чернечий одяг, то він робив це заради власної безпеки. З цієї ж причини він поставав у різних іпостасях — православний чернець, католицький піліґрим, мусульманський дервіш (а сам писав, що він «не чернець ні правилом, ні життям»). Інакше кажучи, Григорович-Барський як людина доби Бароко одягав на себе різноманітні маски — відповідно до життєвої, конфесійної чи політичної ситуації та конкретних обставин. Але в душі та переконаннях завжди залишався самим собою: православною людиною, яка шанувала свою церкву і свою батьківщину.

Мандрівник? Так, один з найвидатніших українських мандрівників, котрий за тривалу подорож (чверть століття!) старанно зібрав найрізноманітніші відомості про життя багатьох народів Середземномор'я. До мандрівок Григоровича-Барського спонукала і повсякчас стимулювала жага пізнання світу, хоч він чітко усвідомлював, що обрав дуже нелегке, трудне, а часом і небезпечне заняття. Його втеча із рідного дому, в якому міг знайти необхідний комфорт і добробут, була символічною: це втеча від світу «марного» (матеріального) у духовний «новий» світ. Простежуючи всі перипетії його довгого шляху, не так просто визначити, що це було: цілеспрямована подорож, блукання, квест чи лабіринт? Однозначної відповіді немає. Щоб зрозуміти сенс мандрів Григоровича-Барського, необхідно зрозуміти людину Бароко, для якої час уміщався у подоланий простір, а простір вимірювався часом та здобутими знаннями.

Мандрівний студент? Безперечно, адже не один рік він навчався в Італії (Венеція) та в Греції (острів Патмос), сам був учителем на Кіпрі. Більше того, Григорович-Барський свідомо готував себе до викладацької діяльності в Києво-Могилянській академії, що видно з його листування. З великими труднощами налагодивши зв'язки з Україною (листування з братом Іваном), мандрівник дізнався про відкриття у Києво-Могилянській академії класів грецької мови і дуже цим зацікавився: «Чув, що в Києві створена нова школа, і вчитель вельми майстерний у грецькій мудрості там знаходиться». На жаль, мрія, яку виношував Григорович-Барський десятки літ, не збулася: завадила смерть через місяць після повернення на київський Поділ.

РУСЬКИЙ МОНАСТИР СВЯТОГО ПАНТЕЛЕЙМОНА НА АФОНІ

Це неабияка обитель і стоїть у гарному місці, тільки дуже злиденна і вбога, так що ледве вистачає на прожиток. Хоч вона й багато має землі у своєму володінні, і села мала, як про те свідчать старовинні грамоти, проте нині вона під чужою рукою, бо нема кому ні слово замовити, ні руку добру прикласти до всього; настоятелі ж та ігумени всі були чужі, або греки, або болгари, а з Русі, як я чув, не було жодного; адже з Русі приходять сюди рідко, а як приходять, то лише на поклоніння, а тоді відразу ж тікають, як дикі сарни з тенет. І вір мені, бо правду тобі кажу, добросердий читачу, що наша Русь не тільки там, а й у жодному іншому святогорському монастирі не може довго лишатись, хіба що хто зуміє наслідувати терпіння Іова. В нашій бо земліченці в монастирях, як святі в раю, живуть, у повному достатку й спокої, ні про що не дбаючи, тільки про своє спасіння, бо мають села й підданих, які роблять усе необхідне для монастирів. На горі ж Афонській нічого цього вони не мають, а під турецькою владою ченці трудяться вдень і вночі до сьомого поту… Тут же неможливо жити інакше, бо тільки своїм трудом можна і себе забезпечити, і від турків відкупитися: їм платять багато грошей, аби не бути вигнаними (отаке у тутешніх ченців райське життя).

***

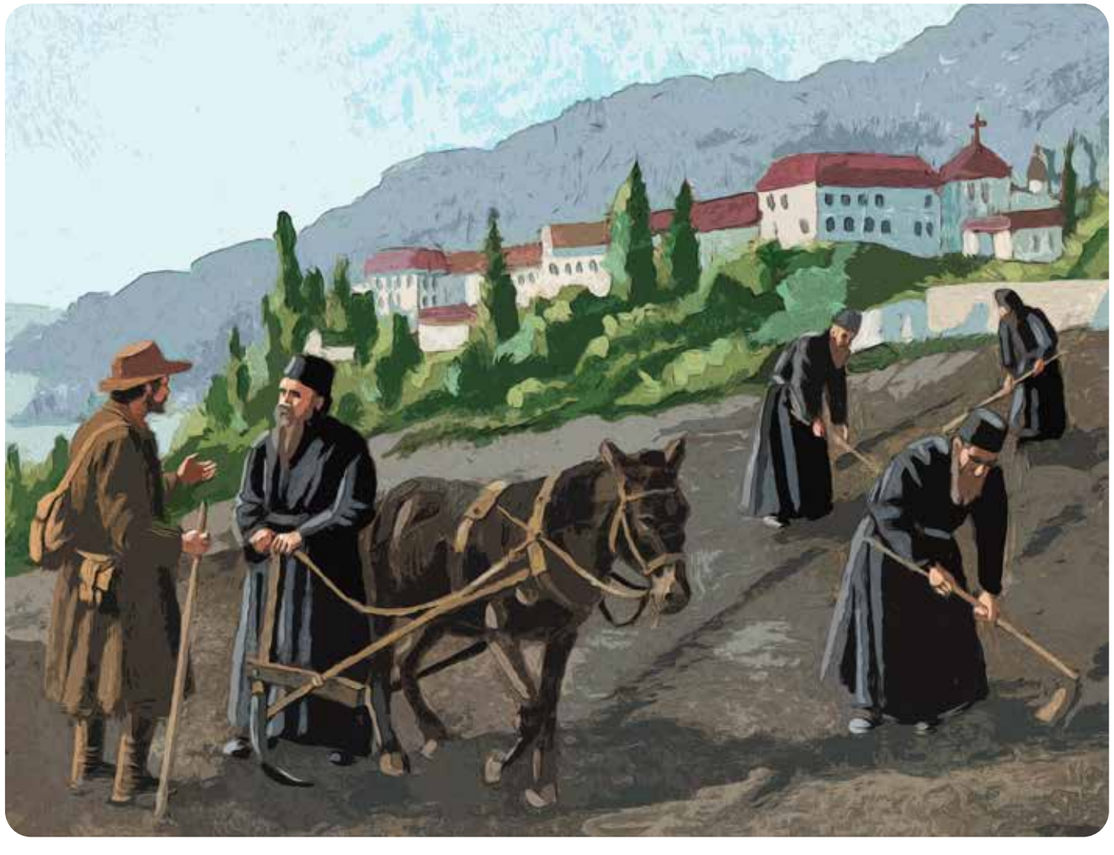
Коли мене через інтернет на початку 2016 року розшукав як перекладача текстів Григоровича-Барського виконавчий директор благодійного фонду «Православний спадок України на Святій Горі Афон» Андрій Ус, я не пожалкував, що зберіг увесь перекладений опис Афону, бо мені було запропоновано видати окремою книжкою розповідь про Святу Гору, зроблену пілігримом у 1725 і 1744 роках.

Я з радістю і вдячністю погодився опублікувати переклад окремим виданням (текст і малюнки мандрівника), а від гонорару відмовився, оскільки публікацію мала здійснити благодійна організація. Я, мабуть, сам трохи став Григоровичем-Барським, почав думати, як він, адже великий мандрівник і паломник свою подорож здійснив та описав її не заради якоїсь вигоди чи матеріальної користі, а для духовної потреби своїх земляків. Перечитавши ще раз і злегка відредагувавши текст, я передав його для публікації.

А через кілька тижнів Андрій Ус зателефонував і повідомив, що благодійний фонд пропонує мені побувати… на Афоні — у складі робочої групи, яка веде підготовку до зйомок фільму ще про одного видатного українця, який жив на Афоні, переписував і перекладав там книги, зібравши навколо себе десятки ченців, — Паїсія Величковського. Ця пропозиція застала мене зненацька: не думав і не гадав коли-небудь побувати на Святій Горі, пройтися

РИМ

Прийшов я до госпіталю, або головної римської гостиниці, де приймають усіх мандрівників, і здорових і немічних; називається він госпіталь de S. Trinita, тобто святої Трійці. Тоді я зустрів перед воротами більше ста прочан, які з різних країв прибули в Рим на поклоніння; крім них було стільки ж недужих. Спершу було подано трапезу немічним, а прислужували їм Христа ради священнослужителі та вельможні мужі. Але через вікна ми бачили все, що було всередині, як шанобливо посадили хворих по обидва боки довгого трапезного столу, і перед кожним окремо поставили їжу та питво, як одні приносили повні тарелі, а інші збирали порожні. Після трапези й дякування прислуга повела їх у лікарняні палати. Тримають тут недужих, годують їх і лікують доти, доки вони не одужають, і роблять це, згадуючи Христа, який сказав у Євангелії: «Прийдіть, благословенні Мого Отця, посядьте Царство, уготоване вам від закладин світу. Бо Я голодував був – і ви нагодували Мене».

ЙОРДАН

Ріка Йордан, що в ній Іоанн Предтеча хрестив Господа нашого Ісуса Христа, має назву, складену з двох назв: Йор і Дан це дві річки, які течуть нарізно і впадають у Тиверіадське море; з нього витікає не дві, а тільки одна ріка, і через те її назва Йордан, бо від Йора і Дана вона бере свій початок. Йордан має швидку течію, мені ніколи не траплялося бачити таку бистроплинну річку: людина, як зайде в неї по пояс, ледве може встояти, і мусить триматися за дерево або за щось інше… Мешканці Єрусалиму розповідають, що серед літа річка міліє, і люди її переходять убрід з одного берега на другий. З обох боків Йордану земля волога, і тут росте дуже багато дерев і тростини. Дерева тут різні, і таких немає в наших краях, й вони не схожі на наші дерева, тільки одна верба схожа.

КІПР

Жив я тоді на острові Кіпрі, як уже розповідав, у дворі архієпископа, чоловіка мудрого й обізнаного з еллінською та латинською науками, до того ж побожного і доброчинного, і це був 1735 рік від Різдва Христового, і настало вселенське свято світлого Воскресіння Господнього, і з волі Божої за гріхи людські був великий трус на всьому острові; сталося це 10 квітня, в четвер, у перший тиждень Воскресіння Христового, о другій годині пополудні, й тривало це п'ять або шість хвилин, але було заподіяно на острові великої шкоди. Впало багато християнських церков і турецьких мечетей, особливо велика й чудова мечеть святої Софії в місті Фамагусті, де колись, за християнських часів, був архієрейський престол… Тоді впали й високі вежі, і деякі були зруйновані до основ. По тому почався мор і загинуло багато люду, чимало християн, а найбільше турків померло того року, і великий жах охопив усіх… Тоді архієпископ покинув свій престол і замкнувся в одному з далеких монастирів; також і інші єпископи та багато християн розійшлися й поховалися в монастирях, у горах та пустках. Тоді ж і я дуже зажурився і не знав, що робити: пливти в інші країни боявся, бо й усі навколишні острови були вражені моровицею, а лишатись на одному місці не міг, бо по всіх селах і містах ширилася згуба. Отож, вдягнувшись у стару одіж, я лишив усі свої речі в архієрейському дворі, і вирушив із Левкосії, і йшов пішки поміж горами та пустками, і простував від монастиря до монастиря заради поклоніння… і подорожував я так п'ять місяців, поки не минув гнів Господній, і так, з ласки Божої, вберігся від усякої хвороби.

стежками, якими майже три століття тому ходив мій улюбленець Григорович-Барський. Коли перший шок минув, почав потроху розуміти: мандрівник і досі веде мене за собою, і це вже триває майже сорок років, це його голос ніби промовив до мене: «Іди і побачиш Афон у всій його величі та спокої, і здивуєшся, і проймешся благістю, як і я у пору моїх нескінченних мандрівок!».

Гарна, поліграфічно приваблива книга великого формату «Мандри Василя Григоровича-Барського на Святу Гору Афон» вийшла друком 2018 року. Часом беру і перечитую, і мені здається, що разом з мандрівником ходжу стежками, які він здолав, відвідую монастирі, в яких він побував, і радію, що вдалося, пощастило ступати у сліди великого земляка.

***

Так вийшло, що видатний мандрівник і пілігрим ніяк не відобразився у моїй літературній творчості. Зате був і досі залишається задум написати про нього роман, у художній манері розповісти про людину, яка половину свого життя (24 із 47 прожитих літ) присвятила пізнанню світу поза межами України, відвідала всі головні святі місця християн, щоб ознайомити зі своїми відкриттями земляків. Але замість роману заповзявся наново переписати свою монографію, видану у 1985 році, бо мене тридцять шість років непокоїло, що та книга писалася в радянські часи, відтак грішила на деякі стереотипи того часу. Тому вирішив позбутися помилок

ПАТМОС

Патмос грецькою мовою, а руською Патм – це острів, своєю славою й честю він багатий, уславлений не тільки в довколишніх, а й по далеких західних краях, тому що тутешні мешканці мають великий досвід у торговельних справах: на своїх кораблях вони плавають у Венецію, і в Рим, в інші латинські країни, і добре вміють розмовляти різними мовами. У них заведено вдягатися в тонку й гарну одіж; особливо до цього схильні жінки; до того ж усі вони, від малого до великого, натирають лиця білилами, згідно з давнім звичаєм; чинять так не лише безчесні жінки, а й порядні: настільки вкоренилася тут ця лиха звичка, що хоч як повчали їх духовні наставники, вони не виправились. Чоловіки вдягаються, як і на інших морських островах, у коротке вбрання, на головах у них завивала; деякі з них носять і довгий одяг, а на головах ковпаки, як буває і в наших краях… На цьому острові немає жодного агарянина, чи інаковірця, чи єретика, лише одновірні православні християни. Тут немає різних сіл, а живуть вони всі разом в одному селі, великому, як місто; тут багато чудових кам'яних церков з куполами, з гарними розписами, і в кожному храмі є один чи два дзвони… Всіх же церков у цьому поселенні близько п'ятдесяти.

своєї «ранньої наукової творчості». У 2021 році взявся за роботу, писалося легко і швидко, бо я не тільки знав про Григоровича-Барського багато із його щоденника — я відчував його спосіб думання, розумів його настрої, намагався збагнути, що вело цього незвичайного чоловіка шляхами багатьох країн, що спонукало перемагати труднощі у дорозі і йти до свої мети. Намагався писати розкуто і цікаво, по-новому прочитуючи текст і підтекст його подорожніх нотаток.

Я спробував відтворити життєвий шлях Григоровича-Барського за викладеними ним же перипетіями і сюжетами, відслідкувати, як змінювалися наміри і дороги мандрівника, як він долав свій шлях, що став його долею і життєвим подвигом. Книгу назвав так: «Василь Григорович-Барський: життя як мандрівка», а епіграфом взяв його ж слова: «Не книги і повчання пишу, а мандрівку свою». Видана вона була у Києві 2021 року накладом 100 примірників, тому літературно-критичного шуму не наробила.

У цій книзі є такі рядки, які стосуються передусім Григоровича-Барського, але й певним чином мене самого:

«Скільки разів доводилось отак сам на сам залишатися з чистим аркушем паперу — і в келії, і в убогих притулках для прочан, і в курені на чужому винограднику, і в затінку розлогого кедра, і в покинутому млині, і на камені при дорозі. Скільки разів за двадцять чотири роки мандрів він відчував теплу хвилю, що хлюпала в серце, коли брав перо і заново переживав усе побачене й почуте. І без тіні сумніву сподівався, що подібне переживатимуть і його земляки, вчитуючись у рядки, які він оце мережить».

МЕРТВЕ МОРЕ

У чому ж сила Мертвого моря? 1) Вода тут дуже солона та гірка, і так люто їсть усе тіло, що несила стерпіти; проте сверблячка, короста і таке інше, всі болячки, які є на тілі, од неї гинуть. 2) Бачив я там дерева, які стоять у воді, і доторкався до них; вони грубі й високі, і від кореня до половини стоять у воді; вони сухі й зовсім не мають листя, і такі міцні, що ми вдвох вилазили на одне, і воно не зламалося… Великого подиву гідне те, скільки віків вони з Божої волі стоять непохитні й не гниють у такій лютій воді, і доки їх сягає вода, доти вони чудесно обросли кам'яною шкурою… 3) Якого ж великого подиву гідне й таке диво: ця вода не дає людині потонути, або пірнути, або зануритись, і сам я в цьому переконався, коли в ній мився: ми не гребли, не рухалися, а лежали, розкинувши руки й ноги, і, як порожні посудини, нас носило, і ми лежали, немов на м'якій постелі… Коли ми вийшли з води, наші тіла були вибілені й притрушені сіллю, як борошном; дивлячись один на одного, ми сміялися, а тоді, обмившись у прісній воді, одяглися в своє вбрання. Але й потім, навіть за три дні й більше, моя шкіра була солона, з чого я дуже дивувався і дякував Богові за те, що сподобив мене побачити такі несказанні його діла.

